

Література

1. Павлов И. А. Поведенческая экономическая теория — позитивный подход к исследованию человеческого поведения (научный доклад). — М.: ИЭ РАН, 2007. — 62 с.

2. Ольсевич Ю.Я. Психологические основы экономического поведения: монография. — М.: ИНФРА-М, 2012. — 413 с. — (научная мысль).

Статтю подано до редакції 11.11.13

УДК [330.101+330.341.1+330.837]:339.137.2

В. Є. Зімкіна, аспірантка кафедри політичної економії обліково-економічних факультетів, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ПРО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНКУРЕНЦІЇ

АНОТАЦІЯ. У статті досліджено вплив сучасних умов розвитку економіки на конкуренцію, а також розглянуто якісно новий тип конкурентної боротьби — інноваційну конкуренцію.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: сучасна економічна теорія, інституціоналізм, конкуренція, інновації, інноваційна конкуренція.

АННОТАЦІЯ. В статье исследовано влияние современных условий развития экономики на конкуренцию, а также рассмотрено качественно новый тип конкурентной борьбы — инновационную конкуренцию.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: современная экономическая теория, институционализм, конкуренция, инновации, инновационная конкуренция.

ANNOTATION. This paper investigates the impact of current conditions of economic development on competition and examined a qualitatively new type of competition — an innovative competition.

KEYWORDS: modern economic theory, institutionalism, competition, innovation, innovative competition.

Постановка проблеми. Нині відбувається перехід від традиційної, характерної для індустріальної епохи, цінової конкуренції до конкуренції інформаційно-інноваційної епохи, що базується на інноваціях та конкуренції нових знань та продуктів, сітєвих ефектах, якості, бренді та компетентності. Позиції лідера на сьогодні на світових ринках забезпечуються використанням інфор-

маційно-комунікаційних технологій (ІКТ), інтеграцією, інтелектуальним капіталом, креативними якостями робітників і менеджменту компанії. Саме тому, на нашу думку, потребує поглибленого дослідження вплив сучасних умов розвитку економіки на конкуренцію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Впливу сучасних умов розвитку економіки на конкуренцію прямо чи опосередковано присвячені роботи таких учених, як: І. Кірцнер, М. Портер, Дж. Робінсон, Т. Сакайя, М. Стоппер, Ф. Хайек, Е. Чемберлін, Й. Шумпетер; В. Білозубенко, Г. Гейер, С. Дятлов, В. Журило, І. Тараненко, О. Чернега, А. Юданов та інші.

Формулювання мети статті. Метою даного дослідження є вивчення впливу сучасного етапу розвитку економіки на конкуренцію і розгляд якісно нового типу конкурентної боротьби — інноваційної конкуренції.

Виклад основного матеріалу. Оскільки наукою про об'єктивні економічні закономірності розвитку суспільства є політична економія, то в методологічному плані існує необхідність розробки концептуально нового підходу до вивчення сучасної конкуренції. До сучасної економічної теорії належать такі напрямки як неокласика, кейнсіанство та інституціоналізм. Перші два напрямки розглядають конкуренцію з позиції невтручання чи втручання держави у регулювання конкурентних відносин. Представники ж інституціоналізму розглядають економіку як систему, де відносини між господарюючими суб'єктами складаються під впливом економічних і позаекономічних факторів. Основну увагу інституціоналізм приділяє ролі, яку виконують різноманітні інститути у прийнятті економічних рішень.

Характер базових економічних інститутів визначає тип економіки того чи іншого суспільства. Існує два типи економічних інститутів, що охоплюють усі прояви економічного життя — ринкові (в т.ч. конкуренція) та неринкові.

В інституціоналізмі конкуренції відводиться особливе місце. Конкуренція як інститут ринку зумовлює ефективність функціонування інших інститутів, наприклад інституту приватної власності, а також допомагає господарюючим суб'єктам правильно реагувати на ринкові сигнали. Серед інших ринкових інститутів конкуренція має специфічні особливості, їй не характерні риси самоорганізації та стійкості. Вона не може бути ні результатом узгоджених дій, ані наслідком поведінки господарюючих суб'єктів, що вказує на необхідність регулювання самої конкуренції із зовні як умови її підтримання та збереження.

Вільна дія сил конкуренції, без надлишку втручання держави, забезпечує переміщення акцентів у сторону підвищення інноваційної активності, що створює умови необмеженого зростання ринкової економіки [1, с. 7].

Сьогодні відбувається процес конвергенції теорій нової інституціональної економіки та еволюційної економіки, зумовлений існуванням спільних теоретичних основ: визнання існування меж раціональної поведінки економічних суб'єктів, непередбачуваність, незворотність процесу прийняття рішень, селекція та взаємозв'язок. Розширення об'єкту дослідження еволюційної економіки, включення в нього вивчення ролі інноваційних змін та вивчення новою інституційною економікою питань організації й організаційного вибору агентів у динамічному процесі, сприяє зближенню двох підходів. Представники різних економічних течій вважають за необхідне проведення міждисциплінарних досліджень, що має за мету створення основ для концептуально-методологічного оновлення економічної теорії.

Більшість учених виділяють у якості головного компоненту економічного росту інноваційну діяльність. Застосування інновацій дозволяє адаптуватися до постійних змін зовнішнього середовища.

Досягти інноваційного типу економічного росту можна шляхом формування технологічної, інституціональної та організаційної структур, що дозволять об'єднати всі необхідні компоненти у спільний процес переходу на шостий технологічний уклад, модернізацію та підвищення ефективності національної економіки.

Застосування міждисциплінарного підходу в інноваційній економіці сприяє поглибленому дослідженню проблем, що виникають в окремих сферах економічної діяльності, напрацюванню та прийняттю конкретних господарських рішень у питаннях стимулювання трансформаційних перетворень, розробці рекомендацій у сфері вдосконалення економічної політики держави тощо [6, с. 322].

У результаті постійних змін у ринкових відносинах зміст економічної конкуренції набуває рис багаторівневості та взаємозалежності, а вагому роль у конкурентних відносинах відіграє глобальний інституційний рівень.

Трактування конкуренції з точки зору інституціоналізму враховує зміни економічних, правових, соціальних і політичних інститутів за умов постійної орієнтації на інтенсифікацію інноваційних процесів.

Інституціональний аспект конкуренції охоплює:

1. ставлення до інноваційних ризиків;
2. ставлення до інноваційних перетворень на ринку;
3. адаптацію до інноваційних змін у внутрішній сфері господарських одиниць;
4. розвиток інституціонально-правового забезпечення інноваційної та суміжної з нею видів діяльності з боку держави;
5. зміну очікувань, вподобань і цінностей споживачів, що визначають їх поведінку [12, с. 186].

Сучасна конкуренція, в рамках термінології Й. Шумпетера в роботі «Капіталізм, соціалізм і демократія», близька до поняття «креативної деструкції чи творчого руйнування ринку» (конкурентної трансформації). Згідно цієї теорії економічний розвиток «обертається» навколо інновацій, нові комбінації факторів дозволяють знижувати виробничі витрати. Прибуток отримує той, хто раніше за інших використовує нововведення. Коли ж нововведення достатньо розповсюджені, то виробничі затрати вирівнюються і прибуток зникає. Старі продукти та колишні форми організації витісняються. Виникає процес «творчого руйнування». Процвітання змінюється депресією. Реалізуються нові комбінації факторів (надлишкові заощадження спрямовуються на технологічний прогрес), фірми пристосовуються до нових умов. Основною руйнівною силою стають нові споживчі блага, нові методи виробництва та транспортування товарів на нові ринки, а також нові форми економічної організації підприємства [13, с. 108].

Ф. Хайек запропонував визначення конкуренції як процесу, за допомогою якого люди отримують і передають знання. Вона веде лише до кращого використання здібностей і знань. Цінність конкуренції, на його думку, полягає саме в тому, що вона є непередбачуваною. В іншому випадку в ній не було б ніякої необхідності [11, с. 50].

Подальший розвиток поглядів Ф. Хайєка здійснив Тайїчі Сакаїя, який звернув увагу на надання конкурентами своїй продукції нової форми, створеної знаннями вартості, і зробив такий висновок: «неминучим наслідком подібної конкуренції стане поява системи, яка забезпечуватиме все більшу диверсифікацію видів продукції поряд з тенденцією до стримування витрат, пов'язаних з їх розробкою. Настільки гостра конкурентна боротьба, швидше за все, породить такі умови, при яких «бум» у збуті того чи іншого популярного товару або технічного нововведення буде ставати все коротшим і коротшим» [9, с. 351]. Виходячи з такого припущення, можна зробити висновок про скорочення життєвого циклу споживчого товару.

П. Друкер, автор концепції «інформаційного працівника» (працівника розумової праці), ще в 1964 р. писав також про значення знання, коли ні результати, ні ресурси не існують всередині самого бізнесу: «Бізнес можна визначити як процес, який перетворює зовнішні ресурси, а саме знання, в зовнішні результати — економічні цінності» [4, с. 14].

Зміну базових компонентів конкуренції констатує і М. Портер [7; 8]. Він враховує пріоритетний вплив інновацій, досліджує їх типи та вплив, обґрунтовує тезу про можливості інновацій у створенні та розвитку конкурентних переваг.

Російський професор А. Юданов також акцентує увагу на тому, що на сучасному етапі розвитку економіки домінує саме нецінова конкуренція, серед компонентів якої явну перевагу мають інновації [14, с. 58].

Отже, на сьогоднішні нецінові фактори конкуренції, так або інакше, пов'язані з реалізацією інновацій, що створюють більш досконалу основу виробничого процесу чи більш досконалий (конкурентний) продукт.

Дуалістичний характер конкуренції проявляється у поєднанні цінних і нецінних чинників. На наш погляд, найбільш вдало дуалізм знайшов своє відображення і розвиток у теорії конкуренції М. Сторпера. На його думку, для підтримки конкуренції на високому рівні необхідно виробляти не тільки продукти, які б коштували дешевше, ніж продукти фірм-конкурентів, але й продукти, які б відрізнялися більшою інноваційністю характеристик, і з цим варто погодитись.

М. Сторпер розділяє конкуренцію на два типи:

1. сильна конкуренція між якісно-конкурентними фірмами;
2. слабка конкуренція між цінно-конкурентними фірмами.

Автор прийшов до висновку, що прибутки у випадку коли підприємство якісно-конкурентне є набагато вищі за прибутки ціново-конкурентного підприємства [2].

Отже, те, що конкуренція, як принцип економічної координації, не вичерпала себе, підтверджується з точки зору постіндустріального суспільства, коли сфера послуг становить понад половину господарської діяльності, де монополізація є напрочуд складною.

Сучасна конкуренція — це динамічний всеохоплюючий процес інноваційного (інформаційно-ідеологічного, науково-освітнього, сервісно-технологічного, організаційно-управлінського) суперництва.

Важливими ознаками сучасної конкуренції є її високий динамізм, агресивність, непередбачуваність, хаотичність тощо.

Варто погодитись із думкою Н. Усик, що сучасна конкуренція — це перш за все боротьба за технічне лідерство, за пріоритет у відкритті нових ринків і в перетворенні старих, прагнення найточніше вгадати напрямок змін у споживчих смаках і вподобаннях і максимально втілити їх у своїх продуктах. Це конкуренція особливого типу — «інноваційна» конкуренція, головною задачею якої є не витіснення суперника із вже зайнятих ним позицій, а спроба випередити його у чомусь новому, більш перспективному [10, с. 38].

Отже, накопичення та розвиток інноваційних компонентів, а потім їх превалювання в конкурентній боротьбі виробників призвело до появи нового типу конкуренції — інноваційної конкуренції.

Інноваційна конкуренція не може протиставлятися ціновій конкуренції. Вона є особливим типом конкурентної боротьби, боротьби з іншими акцентами та механізмами, вона органічно «вписується» в поняття «конкуренції». На ринках «традиційних» продуктів інноваційна конкуренція доповнює цінову у загальному процесі суперництва виробників (може бути як домінуючим типом, так і рецесивним). На ринках високотехнологічних товарів (у сфері виробництва яких інновації мають особливе значення через високий технологічний рівень, складність і диверсифікованість продукції) інноваційна конкуренція є явно домінуючою та визначає основні параметри ринку, виступає головною «рушійною силою» його формування та розвитку. Тут цінова конкуренція може виступати додатковим механізмом суперництва як результат дифузії інновацій (основним є інноваційний тип боротьби, що формує парадигму ринку у сфері ціни, відносин виробників і споживачів тощо) [12, с. 184].

В. Журило розглядає конкуренцію у двох формах: інноваційній і ціновій.

Інноваційна конкуренція — це домінуюча форма, яка має місце тоді, коли нові знання, закладені в інноваціях, не поширені та є активом одного чи декількох суб'єктів пропозиції.

Цінова конкуренція — це рецесивна форма, яка проявляється тоді, коли знання доступне для всіх чи більшості суб'єктів пропозиції, суперництво між якими переходить в область цін на продукти, що виробляються (конкуренція сприяє зниженню цін на товари-субститути) [3, с. 62—65].

Під інноваційною конкуренцією слід розуміти боротьбу між приватними товаровиробниками за вигідніші умови виробництва та збуту товарів, при обмеженому платоспроможному попиті

споживачів, з ціллю максимізації прибутку чи для реалізації інших цілей на основі інноваційної діяльності у всіх формах та проявах [3, с. 17].

Отже, інноваційна конкуренція — це якісно новий тип конкурентної боротьби, який фокусує увагу на інноваціях як на засобі досягнення конкурентних переваг.

Висновки і прогнози щодо подальших досліджень. У сучасних умовах розвитку економіки найприйнятнішим є розуміння конкуренції як рушійної сили, що спонукає виробників товарів шукати нові шляхи покращення їх якості та створювати нові споживчі якості за умов зниження ціни та збільшення обсягів виробництва за рахунок запровадження інновацій. На сьогодні інновації перетворились на універсальний двигун суспільного розвитку, рушійну силу глобалізації, засіб ведення конкурентної боротьби та джерело якісного перетворення змісту конкуренції. Головним фактором перемоги в сучасній конкурентній боротьбі, що постійно загострюється є випереджаючі домінантні інновації та нові методи ведення конкурентної боротьби. Людина-інноватор є головним творчим суб'єктом створення випереджаючих домінантних інновацій, що забезпечують успіх в сучасній конкурентній боротьбі. Потребують подальшого дослідження особливості, механізм дії, закономірності розвитку та принципи реалізації інноваційної конкуренції.

Література

1. *Баумол У.* Предпринимательство, инновации и рост: симбиоз Да-вида и Голиафа / Уильям Баумол // Проблемы теории и практики управления. — 2005. — № 2. — С. 6–12.

2. *Гавриш О.А., Савченко С.М.* Сучасна парадигма конкурентоспроможності машинобудівних підприємств: роль інформаційно-інноваційного механізму // Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=490>

3. *Гейер Г.В.* Управление предприятием в условиях инновационной конкуренции [Текст]: дис. д-ра экон. наук: 08.00.04 / Гейер Геннадий Валерьевич; Донецкий национальный ун-т экономики и торговли им. Михаила Туган-Барановского. — Донецк, 2007. — 433 л.

4. *Друкер П.* Эффективное управление: экономические задачи и оптимальные решение: пер. с англ. / Питер Друкер. — М.: Гранд: Фаир-прес, 2003. — 284 с.

5. *Журило В.В.* Особливості розвитку ринку продуктів високих технологій / В.В. Журило // Актуальні проблеми економіки. — 2003. — № 2. — С. 62–65.

6. *Носова О.В.* Применение междисциплинарного подхода в инновационной экономике // Парадигмальні зрушення в економічній теорії ХХІ ст.: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. — К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012. — С. 320–322.
7. *Портер М.* Конкуренция: Пер. с англ. — М.: Вильямс, 2000. — 495 с.
8. *Портер М.* Международная конкуренция: Пер. с англ. / Под ред. и с предисловием В.Д. Щетинина. — М.: Международные отношения, 1993. — 896 с.
9. *Сакайя Т.* Стоимость, создаваемая знанием, или история будущего / Т. Сакайя // Новая постиндустриальная волна на Западе: антология / под ред. В.Л. Иноземцева. — М.: Academia, 1999. — 361 с.
10. *Усик Н.И.* Общая институциональная модель развития экономики России // Журнал «Теоретическая экономика». — 2011. — № 3. — С. 36–41.
11. *Хайек Фридрих Август фон.* Познание, конкуренция и свобода: антология: соч. / Фридрих Август фон Хайек; под ред. Д. Антисери, Л. Инфантино. — СПб.: Пневма, 1999. — 287 с.
12. *Чернега О.Б., Белозубенко В.С.* Особенности инновационной конкуренции и ее механизм // Вчені записки Кримського інженерно-педагогічного університету: Збірник наукових праць. — № 17. — 2009. — С. 182–188.
13. *Шумпетер Й.* Капіталізм, соціалізм і демократія / Пер. з англ. В. Ружицького та П. Тарашука. — К.: Основи, 1995. — 528 с.
14. *Юданов А.Ю.* Конкуренция: теория и практика: [учебно-практич. пособ.] / А.Ю. Юданов. — М.: Изд-во «Гном-пресс», 1998. — 384 с.

Статтю подано до редакції 08.12.13

УДК: 330.534.4

Н. В. Савчук, докторант кафедри фінансів,
Київський національний економічний
університет ім. Вадима Гетьмана

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ НАДБАННЯ ЗАХІДНИХ ТА УКРАЇНСЬКИХ УЧЕНИХ В ДОСЛІДЖЕННІ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто методологічні дослідження бюджетної системи.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: бюджетна система, бюджетний процес, бюджетна політика, методологічні підходи.